

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

NOFEMERE 2008

MEPUTSO: 80

NAKO: 2 DIIRI

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 9.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le le arotšwe ka dikarolo tše THARO, e lego A, B le C.
2. Araba dipotšišo KA MOKA.
3. Karolo ye nngwe le ye nngwe e ngwalwe letlakaleng la yona.
4. Badišiša ditaelo ka šedi, gore o kgone go araba dipotšišo go ya ka moo o laelwago.
5. Badišiša dipotšišo pele o ka thoma go di fetola.
6. Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo.
7. Ngwala ka bothakga, o šomiše polelo ya maleba ye e hlwekilego.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO 1**

1.1 Badišiša temana ye gore o kgone go araba dipotšišo tša go e latela.

PHASOLA NGWANA O TLE O TSEBE MO O THOMILEGO!

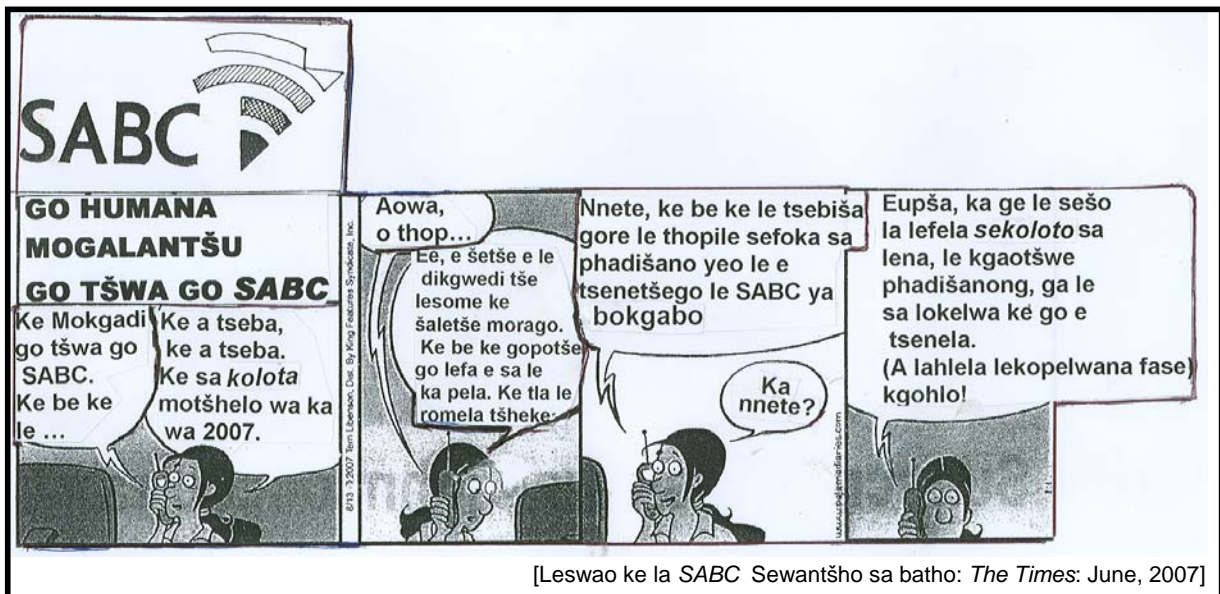
Ruri ditlabonyane ke ditlaboima. Malobanyana fa, go be go ngunangunwa ka phedišo ya thupa ka dikolong. Barutiši ba be ba hlabile mašata ka gohle go thwe ke gona ge ba feletšwe ke taolo ka diphapošingborutelo le ka gare ga dikolo. Batswadi ba bangwe ba ile ba thulana le molao wo, mola ba bangwe ba o thekga. Ba dikereke le bona ba ile ba ntšha sa mafahleng a bona. Ke re go be go bile go tsopolwa le ditemana go tšwa go Kgwadi ya boMateo thobela, e le ge go šireletšwa gore thupa e se bolawe ka dikolong. Makgotlataolo a dikolo a ile a šupa mmušo ka monwana, gomme a mangwe a bile a išana le wona kgorong ya tsheko. Tšeo ka moka di laeditše tabakgolo e tee, e lego go se amogele diphetogo gabonolo.

Magagešo, bophelo ke semphekgo, bo bjalo ka diphedi tšohle. Bo a fetogafetoga. Ke ka fao matšatši a go bolelwago ka molaokakanywa wa 'go phasola le go soba ditsebšana tša ngwana'. Bontši bo famotšego dinko bjalo ka dipere tša mokato, bo re fu! Ke re motho o re go fatankana a gana gore a ka se tlo lesa ngwana wa gagwe a senya a sa mo sole ka go mo phasola, o be o bone a kiba fase ka leoto.

Re rata goba re sa rate, ge mmušo wa rena wa temokrasi o re molawana wo o yo phethagatšwa, o ya go phethagatšwa. Se re swanetšego go se amogela ke gore ke tšona diphetogo – di le boima goba bofefo.

- 1.1.1 Tsopola lentšu leo le hlalošago go se kgotsofale lefokong la bobedi. (1)
- 1.1.2 Kgopolo ya gago ke efe mabapi le go fedišwa ga thupa ka dikolong? (2)
- 1.1.3 Efa mmolelwana wo o bolelwago ka Bibe le go tšwa temaneng ye. (1)
- 1.1.4 Ngwala lentšu le tee sebakeng sa sekafoko se: **'Ba famotšego dinko'**. (1)
- 1.1.5 Hlaloša mebolelwana ye go ya ka mokgwa wo e dirišitšwego temaneng:
- (a) go phasola
(b) go ntšha sa mafahleng (2)

- 1.1.6 Na ke tshwanelo ge ngwana a iša batswadi kgorong ya tsheko ge ka gae ba mo phasotše? Fahlela. (2)
- 1.1.7 Ke ka lebaka la eng barutiši ba sa kgotsofatšwe ke go fedišwa ga thupa ka dikolong? (2)
- 1.1.8 Tirišo ya lentšu le **fu!**, e tšweletša maikutlo afe? Thekga karabo ka lebaka. (2)
- 1.2 Bala poledišano ya ka tlase gore o tle o kgone go araba dipotšišo tše di e latelago:

- 1.2.1 Mogalantšu wo moamogedi a o amogetšego o mabapi le eng? (2)
- 1.2.2 Phošo ya go šomiša mogalantšu ka tsela ye e fošagetšego e dirilwe ke Mokgadi goba moamogedi? Thekga karabo ya gago. (2)
- 1.2.3 Moamogedi wa mogalantšu o be a *kolota* sebaka se se kaakang? (1)
- 1.2.4 Na re ka re moamogedi o a tshepagala ka go botša ba SABC gore o *kolota* motšhelo? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 1.2.5 Go tšwa temaneng ye, efa ditsela tše PEDI tše di sa lokago tša kgokagano ge motho a šomiša mogalantšu. (2)
- 1.2.6 Ke khuduego efe ya maikutlo yeo e tšweletšwago ke phetolo ya moamogedi ge a re, "Ka nnete?" Fahlela . (2)
- 1.2.7 Na ke tshwanelo gore moamogedi a kgaolwe phadišanong ka lebaka la go se lefele motšhelo? (2)

1.2.8 Efa mabaka a mabedi a bohlokwa mabapi le tefelo ya motšhelo wa thelebišene. (2)

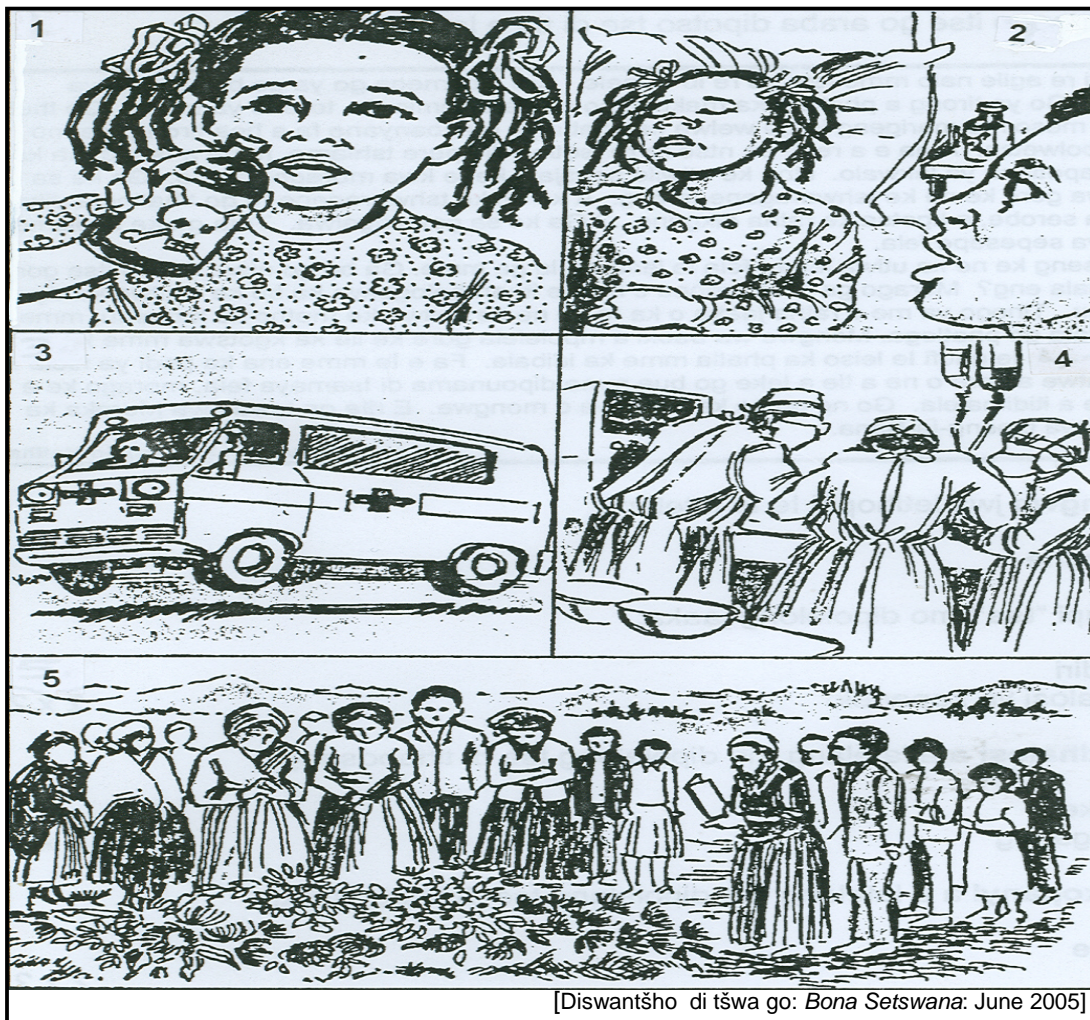
1.2.9 Ke thuto efe yeo o e humanego go tšwa temaneng ya ka godimo? (2)

PALOMOKA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO

POTŠIŠO 2

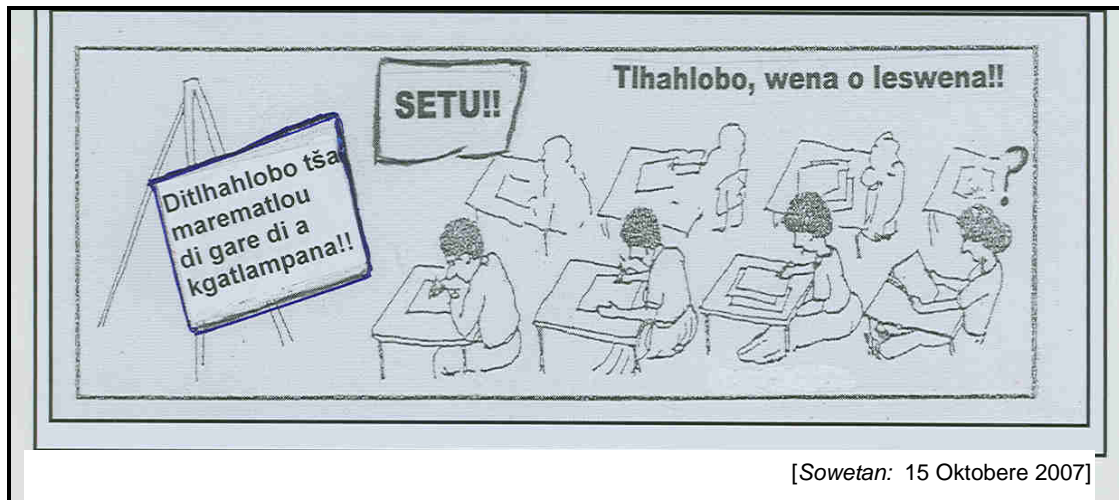
Lebeledišiša diswantšho tše di latelago (1 – 5), gomme ka morago o akaretše dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo tša tšona ka temana ya mantšu ao e ka bago a 60 – 70.

PALOMOKA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**POTŠIŠO 3**

Lebeledišiša seswantšho sa ka tlase ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo tšeo di se latelago.

- 3.1 Mohola wa tšhomišo ya difonte tša go fapana ke eng kwalakwatšong ye? (2)
- 3.2 Ngwala bohlokwa bja lentšu le, 'SETU!!', go ya ka moo le šomišitšwego ka gona kwalakwatšong ye. (1)
- 3.3 Ke baithuti ba mphato ofe bao ba swaraganego le ditlahlobo mo seswantšhong se? (1)
- 3.4 Tšhomišo ya leswao la potšišo leo le dirišitšwego mo seswantšhong le šupa eng? Hlaloša. (1)
- [5]**

POTŠIŠO 4

Lebeledišiša diswantšho tša ka tlase gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go di latela.

Majimbos
© THEMBA SIWELA

"Baby"! Tshwarelo! A ke o eme gannyane moo!

Nna ke Shoti, lesogana le lebotse go fetiša bohle mo motseng wo!

Ao!, Go bjalo ka nnete? Segatamarokgwana sa go swana le wena!

Ee, go bjalo! Makgarebe ka moka a mabotse a hwa a ikepela ka nna!

Ka ntle le nna!

Eish! Bona fela bobotse bja dibopego tša mmele wa gago! Nka go nyala ka dikgomo tše 12 le tlou ka godimo bjalo ka *pasela*.

Kgaogana le nna wena! Stiks wa ka ge a ka tla mo, bjang bo ka se mele!

Ag! Stiks?

O se ke wa mpotša ka seota sela sa meno a matelele a go tšwela ntle o ka re kolobe ya naga.

O reng wena? O rile le nko ya sephara!

O ra mang o re ke seota mošaa?

Ijoo! Nna mma wee!

Go kaone bjale ka gore seota se a go kitimiša. Tšea o kwe!

Tšhaba re bone mogešo! Nna re sa ile.

BONA ZULU - May 20

- 4.1 Hlaloša phapano ya malahlelwa a a latelago go ya ka moo a šomišitšwego ka gona:
(a) *Eish!*
(b) Ijoo! (2)
- 4.2 Hlaola leinagokwa go tšwa go diteng tša seswantšho se, o be o bontšhe diripa tša polelo tšeo di šomišitšwego go le bopa. (2)
- 4.3 Ngwala karolwana yeo e nago le **lerui le leruo**. (2)
- 4.4 Efa lehlalošetšagotee la **seota le makgarebe**. (2)
- 4.5 Hlaloša mebolelwana ye e latelago go ya ka moo e dirišitšwego ka gona poledišanong ya ka godimo:
(a) makgarebe a hwa a ikepela ka nna (1)
(b) bjang bo ka se mele (1)
- 4.6 Tsopola mohlala wa sekapolelo sa tshwantšhanyo go tšwa poledišanong ye. (1)
- 4.7 Efa botee bja **dikgomo** o be o bo diriše lefokong la go kwagala. (2)

[13]**POTŠIŠO 5**

- 5.1 Badišiša temana ye ka tlhokomelo gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go e latela.

Batho bao ba sa itekanelago mebeleng ba bohlale go swana le nna le wena. Ba na le bokgoni ka gona ba swanetše go fiwa mešomo ya maleba le gore ba kgathe tema dipapading. Motho yo a ratago batho ba mohuta wo le yena o tla okeletšwa matšatši. Afa batho re a lemoga gore Modimo o re rata ka moka? Mothomotho ke wa go amogela bohle gomme a **ikgweranya** le bona. O tla kwa Lesiba a re: "Nkane ba thwetše motho wa mohuta wo?" Polelo ya mohuta wo e laetša gore Lesiba ga a gate ka mošito o tee le diphetogo.

- 5.1.1 Fetola leina leo le thaletšwego gore e be lehlathi la felo o be o laetše mokgwa woo o dirišitšwego phetogong yeo. (2)
- 5.1.2 Efa mošomo wo o phethwago ke lekopanyi le, **ka gona**, mo temaneng. (1)
- 5.1.3 Tšhomišo ya sekafoko se, **Nkane ba thwetše motho wa mohuta wo?** e utolla maikutlo afe? (2)
- 5.1.4 Laetša mohuta wa leba wo o tšwelelago temaneng o be o fe le mošomo wo le o phethago ge le dirišitšwe ka tsela yeo. (2)

- 5.1.5 Tsopola lefokopotšišo leo le laetšago kgethollo. (1)
- 5.1.6 Fetola lefoko le le latelago la polelotebanyi go ya go polelotharedi. Lesiba a re, **Nkane ba thwetše motho wa mohuta wo?** (1)
- 5.1.7 Nyenyefatša leina le **motho** gomme o le diriše mo lefokong. (2)
- 5.1.8 Na leamanyidiri leo le thaletšwego mo temaneng ya ka godimo go 5.1 le tsebega ka eng? Efa mošomo wo le o phethago. (2)
- 5.1.9 Efa: (1)
- (i) mohuta wa lediri leo le ntshofaditšwego, le (1)
- (ii) gore ke ka lebaka la eng o re ke mohuta woo wa lediri.
- 5.1.10 Efa mohuta wa lešala le, **bona**, o be o le diriše lefokong bjalo ka sediri. (2)
- 5.2 Ngwalolla mafoko a a latelago ka tshwanelo go bontšha kwešišo ya gago ya tirišo ya tlhakakgolo, karoganyo ya mantšu, maswaodikga le mopeleto wo o amogelegago. **Thalela mo o phošlotšego gona.**

gea fihla Gauteng o šumile bjalo ka moletadikgoroMorago ga go utollwa ga di cellphone, o ile a thoma go ithuta go di lokiša.
--

(5)
[22]

PALOMOKA KAROLO YA C: 40

PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80